

3. **Маслова, В. А.** Параметры экспрессивности текста / В. А. Маслова // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – Москва: Наука, 1991. – С. 179–204.

4. **Майзенгер, Н. В.** Позиционно-содержательная и прагматическая значимость знаков препинания в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук / Н. В. Майзенгер; Барнаул. гос. пед. ун-т. – Барнаул, 2004. – 188 л.

5. **Валгина, Н. С.** Русская пунктуация : принципы и назначение: пособие для учителей / Н. С. Валгина. – Москва: Просвещение, 1979. – 125 с.

6. **Ваулина, Т. Л.** Экспрессивная функция знаков препинания в организации присоединительных конструкций / Т. Л. Ваулина // Проблемы истории, филологии, культуры. – 2009. – № 4 (26). – С. 141–147.

УДК 81376:811.161.3

А. М. Шубадзёрава, А. У. Касцюкова

АРГАНІЗАЦЫЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)»

Анотацыя. Разглядаюцца пытанні арганізацыі самастойнай работы па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Асаблівая ўвага надаецца крытэрыям самастойнай работы розных узроўняў і формам кантролю за яе выкананнем.

Ключавыя словы: самастойная работа, віды і формы самастойнай работы, адукацыйны працэс, формы кантролю за самастойнай работай, беларуская мова, прафесійная лексіка.

На працягу многіх гадоў педагогамі актыўна абмяркоўваюцца праблемы арганізацыі самастойнай работы студэнтаў (курсантаў, слухачоў) [1–3]. І гэта невыпадкова, бо самастойная работа з'яўляецца важным элементам працэсу навучання і эфектыўным сродкам прафесійнага росту маладых спецыялістаў, якія павінны валодаць ґрунтоўнымі ведамі, прафесійнымі ўменнямі і навыкамі, вопытам творчай і даследчай дзейнасці.

Нягледзячы на вялікую колькасць даследаванняў, многія пытанні, такія як сутнасць і змест самастойнай работы, яе віды і формы, роля ва ўзаемадзеянні паміж педагогам і студэнтам, кантроль і ацэнка самастойнай работы, уплыў камунікацыйных і інфармацыйных тэхналогій на арганізацыю самастойнай работы і інш., пераасэнсоўваюцца, патрабуюць удакладнення і з'яўляюцца дыскусійнымі да гэтага часу.

У навуковай і навукова-метадычнай літаратуры рознымі аўтарамі ў розным значэнні выкарыстоўваецца паняцце «самастойная работа». Многія даследчыкі звяртаюць увагу на тое, што «самастойная работа студэнта з'яўляецца ключавым складнікам навучальнага працэсу, які вызначае фарміраванне навыкаў, уменняў і ведаў, прыёмаў пазнавальнай дзейнасці і забяспечвае цікавасць да творчай працы, а таксама ўяўляе сабой адмысловую форму

навучання па заданні выкладчыка, выкананне якой патрабуе творчага падыходу і ўмення атрымліваць веды самастойна» [1, с. 5].

У вышэйшых навучальных установах самастойная работа прадугледжваецца пры вывучэнні кожнай дысцыпліны, у тым ліку і дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», і арганізуецца з улікам канкрэтных патрабаванняў адукацыйных стандартаў, узроўню падрыхтоўкі студэнтаў і іх інтэлектуальных здольнасцяў, узроставых магчымасцяў. Безумоўна, студэнты-першакурснікі маюць асабісты вопыт арганізацыі самастойнай работы, які яны атрымалі ў школе, ва ўстановах дадатковай адукацыі, дома. Аднак пры навучанні ў ВНУ патрабаванні да самастойнай работы ўскладняюцца, бо звязаны з фарміраваннем агульнакультурных і прафесійных кампетэнцый.

Самастойная работа у межах вывучэння курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» прызначана актывізаваць вучэбна-пазнавальную дзейнасць навучэнцаў, пашырыць вучэбную інфармацыю, атрыманую на лекцыйных і практычных занятках, сфарміраваць у іх уменні самастойнага набыцця і абагульнення лінгвакультуралагічных ведаў, развіваць навыкі самаарганізацыі, самастойнасці мыслення, здольнасці да самаразвіцця, самаўдасканалення, самарэалізацыі.

Звычайна самастойную работу студэнтаў па любой дысцыпліне, у тым ліку і дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», падзяляюць на дзве часткі:

1) самастойная работа, якую студэнт выконвае без непасрэднага кантролю з боку выкладчыка (такая работа, як правіла, арганізуецца самім студэнтам у зручны для яго неаўдыторны час, вызначаецца ўласнымі пазнавальнымі патрэбамі);

2) кіруемая самастойная работа, арганізаваная выкладчыкам і прапісаная ў навукова-метадычнай дакументацыі (студэнт самастойна выконвае заданні, выданыя выкладчыкам, у спецыяльна адведзены час). Кіруемая самастойная работа кантралюецца, можа быць арганізавана з дапамогай камп'ютарных тэхналогій. Могучь выкарыстоўвацца розныя формы кіруемай самастойнай работы: аўдыторная і неаўдыторная, групавая і індывідуальная.

Кіруемая самастойная работа студэнтаў па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» прадугледжваецца вучэбнай праграмай і мае навукова-метадычнае забеспячэнне: электронны вучэбна-метадычны комплекс, вучэбную праграму і метадычныя рэкамендацыі па дысцыпліне, навукова-метадычную і даведкавую літаратуру, электронныя сродкі навучання і інш. Выбор форм і відаў арганізацыі кіруемай самастойнай работы вызначаецца зместам вучэбнай дысцыпліны і формай арганізацыі навучання (лекцыя, семінар, практычныя заняткі, кантрольныя мерапрыемствы і інш.), а таксама ўзроўнем падрыхтоўкі студэнтаў.

Пры вывучэнні дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» выкарыстоўваюцца розныя віды кіруемай самастойнай работы студэнтаў: рэпрадукцыйны; рэканструкцыйны (прадукцыйны); доследна-творчы.

Рэпрадукцыйная самастойная работа выконваецца на аснове вядомых студэнту алгарытмаў (узораў), раней прадэманстраваных выкладчыкам, прапісаных у вучэбных дапаможніках ці апрабаваных пры выкананні папярэдніх заданняў. Мэтай такога віду самастойнай работы з'яўляецца набыццё ведаў, уменняў і навыкаў на ўзроўні пазнавання, асэнсавання і запамінання. Несумненна, што самастойнасць вучэбнай дзейнасці студэнтаў на гэтым узроўні невысокая. Да рэпрадукцыйных відаў кіруемай самастойнай работы можна аднесці: знаёмства ці паўтарэнне тэарэтычнага матэрыялу па тэме; адказ на пытанні для самастойнага разгляду і самакантролю пасля вывучэння тэарэтычнага матэрыялу; канспектаванне вучэбнай літаратуры; пісьмовае і вуснае выкананне практыкаванняў з вучэбнага дапаможніка; прагляд беларускамоўных відэаматэрыялаў; пераклад тэрмінаў з дапамогай слоўнікаў; выкананне лінгвістычных трэнажораў; афармленне афіцыйна-справавых дакументаў па прапанаваным узору і інш.

Сярод пералічаных вышэй рэпрадукцыйных відаў самастойнай работы хацелася б звярнуць увагу на лінгвістычныя трэнажоры. Пры вывучэнні дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» трэнажор можа прапаноўвацца да кожнай тэмы для падрыхтоўкі да практычных заняткаў і кантрольных работ. Найчасцей выкарыстоўваюцца трэнажоры ў выглядзе тэстаў з адказамі і каментарыямі да кожнага задання. Працуючы з такім трэнажорам, студэнт не толькі адразу бачыць няправільна зробленыя заданні, але і мае магчымасць прааналізаваць дапушчаныя памылкі, паўтарыць неабходныя правілы. Адзнакі за выкананы тэст, як правіла, не фіксуюцца выкладчыкам, яны служаць для навучэнца своеасаблівым арыенцірам засваення разгледжанага матэрыялу, а для выкладчыка вызначаюць ступень неабходнасці карэкцыйнай работы па той ці іншай тэме.

Акрамя гэтага, трэнажор з'яўляецца дзейным інструментам для засваення прафесійнай лексікі – аднаго з найбольш важнага этапу вывучэння вышэйназванай дысцыпліны. У дадзеным выпадку ў якасці трэнажораў могуць выступаць заданні з адказамі, якія дазваляюць пазнаёміць навучэнцаў з лексічным значэннем новых тэрміналагічных адзінак, іх граматычнымі прыметамі і правапісам, навучыць знаходзіць тэрміны ў тэксце, перакладаць іх з рускай мовы на беларускую і наадварот.

Рэканструкцыйныя (прадукцыйныя) віды самастойнай работы прадугледжваюць заданні, якія фарміруюць кампетэнцыі на ўзроўні ўзнаўлення ведаў. Яны вучаць аналізаваць моўныя з'явы і факты, ствараюць умовы для развіцця мысленчай актыўнасці студэнтаў, фарміруюць прыёмы і метады пазнавальнай дзейнасці, дазваляюць асэнсавана пераносіць атрыманыя веды ў тыповыя маўленчыя сітуацыі. Дзейнасць студэнта накіроўваецца і кантралюецца выклад-

чыкам, але ў меншай ступені, чым на рэпрадукцыйным узроўні, значыць, ступень яе самастойнасці ўзрастае. Пры вывучэнні прафесійнай лексікі выкарыстоўваюцца такія рэканструкцыйныя віды самастойнай работы, як падрыхтоўка паведамленняў, тэматычных дакладаў, прэзентацый, складанне тэзісаў прачытанага вучэбнага матэрыялу, аналітычная апрацоўка беларускамоўных тэкстаў розных стыляў (складанне анатацый, рэфератаў, рэцэнзій, рэзюмэ), пераклад тэкстаў юрыдычнай тэматыкі з рускай на беларускую мову, вывучэнне, анатаванне, рэфераванне дадатковай навуковай літаратуры.

Важнае значэнне для развіцця вуснага маўлення студэнтаў мае падрыхтоўка дакладаў, рэфератаў, паведамленняў. Для выканання такога віду работ навучэнцы самастойна падбіраюць літаратуру, аналізуюць яе, выбіраюць найбольш значную і цікавую, на іх погляд, інфармацыю, прадумваюць план выступлення, вучацца лагічна і паслядоўна выражаць свае думкі, выказваць уласнае меркаванне адносна той ці іншай праблемы. Пры напісанні дакладаў, рэфератаў студэнты вучацца афармляць спіс выкарыстанай літаратуры і спасылкі на яе ў адпаведнасці з патрабаваннямі. Вуснае выступленне можа суправаджацца прэзентацыяй. Пры самастойнай падрыхтоўцы прэзентацый студэнты даволі часта дапускаюць памылкі, на якія выкладчык абавязкова павінен звяртаць увагу. Найбольш тыповыя з іх наступныя:

– празмерна вялікая колькасць слайдаў з незаўсёды добра прадуманай тэкставай і ілюстрацыйнай інфармацыяй. Слайды павінны быць прадстаўлены ў лагічнай паслядоўнасці; візуальная інфармацыя старанна адбіраецца для таго, каб існаваць не ізалявана, а ілюстраваць, дапаўняць тэкставыя файлы; неабходна вытрымаць пэўны баланс паміж слайдамі, якія змяшчаюць тэкст, і слайдамі з відэа- і аўдыёінфармацыяй; прэзентацыя павінна быць аформлена ў адзіным стылі;

– дэманстрацыйныя файлы перанасычаны тэкставай інфармацыяй, якая дублюецца ў выступленні дакладчыка. На слайдзе размяшчаюцца тэзісы, кароткія і змястоўныя, а тлумачэнні, якія суправаджаюць дэманстрацыю прэзентацыі, павінны пашыраць, удакладняць тэкст слайдаў.

Доследна-творчыя віды самастойнай работы фарміруюць кампетэнцыі на ўзроўні прымянення атрыманых ведаў. Пры выкананні заданняў такога тыпу адбываецца абагульненне і сістэматызацыя лінгвістычных ведаў, перанос іх у нестандартныя ўмовы. Творчая самастойная работа патрабуе аналізу праблемнай сітуацыі і атрыманне новай інфармацыі. Найбольш часта выкарыстоўваюцца такія разнавіднасці доследна-творчай работы, як напісанне эсэ, падрыхтоўка публікацый, выкананне індывідуальных творчых заданняў.

Адным з важных і неабходных элементаў арганізацыі самастойнай работы студэнтаў і кіравання ёю з'яўляецца кантроль за яе выкананнем. Падчас правядзення самастойнай работы па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» ужываюцца наступныя формы кантролю:

1) індывідуальныя кансультацыі;

- 2) выкананне тэставых заданняў;
- 3) разнастайныя пісьмовыя работы;
- 4) экспрэс-апытванне на аўдыторных занятках;
- 5) праверка індывідуальных творчых заданняў і інш.

Такім чынам, адной з неабходных умоў паспяховага навучання з'яўляецца самастойная работа, якая садзейнічае паглыбленню і пашырэнню ведаў, развіццю ўменняў і навыкаў, творчых здольнасцяў студэнтаў. Таму самастойную работу можна лічыць адным са сродкаў павышэння эфектыўнай падрыхтоўкі сучасных спецыялістаў.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. **Щекудова, С. С.** Самостоятельная работа студентов : практическое руководство / С. С. Щекудова. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2015. – 47 с.
2. **Агибова, И. М.** Самостоятельная работа студентов в вузе: виды, формы, классификации / И. М. Агибова, Т. А. Куликова // Вестн. Ставропол. гос. ун-та. – 2010. – № 6. – С. 221–227.
3. **Храмова, Н. А.** Самостоятельная работа студентов как обязательный вид образовательной деятельности / Н. А. Храмова // Ученые записки Казанского филиала «Российского государственного университета правосудия». – 2021. – Т. 17. – С. 329–335.